

Załącznik nr 5 do Uchwały nr XIX/268/20

z dnia 27 maja 2020 r.

Rady Miejskiej w Skawinie

Marcin Starzyński

Herb Skawiny

Studium
historyczno–heraldyczne
i projekt graficzny.

SKAWINA 2020

Spis treści

1. Założenie miasta na prawie niemieckim	5
2. Najstarsze przedstawienie herbu Skawiny i jego interpretacja	9
3. Staropolska korekta znaku miasta	14
4. „Cesarski” herb Skawiny	18
5. Zatwierdzenie herbu miasta w 1936 rku	22
Wykaz ilustracji	32
Bibliografia	34
O autorze	34

1. Założenie miasta na prawie niemieckim *

W typologii miast polskich zaproponowanej przed czterdziestu laty przez Henryka Samsonowicza małopolska Skawina, administracyjnie należąca do historycznego powiatu szczyrzyckiego w dawnym województwie krakowskim, została zaliczona do ośrodków kategorii IV, a zatem obejmującej „najmniejsze ośrodki dóbr prywatnych czy kościelnych, posiadające prawa miejskie, aspiracje – niekiedy uzasadnione – do udziału w szerszym handlu, i skupiała niewielką grupę ludzi spoza rolnictwa. Zawsze były tam kościoły parafialne, istniał przywilej nadający prawa miejskie, niekiedy działał szpital, rzadziej – mimo zastrzeżenia [...] ustawy o pogłównym targ tygodniowy, którego założenie przewidywały niemalże wszystkie nadania prawa miejskiego”¹.

Lokacja Skawiny na prawie niemieckim w 1364 r. wpisywała się w przymysłany, szeroko pojęty program modernizacji (urbanizacji) Małopolski, nie tylko względem gospodarczym, ale i obronnym, prowadzony

* Jedynym publikowanym „opracowaniem” poświęconym herbowi Skawiny jest liczący dwa akapity anonimowy tekst umieszczony w monografii: *Skawina. Zarys dziejów miasta*, red. R. Świątek, Skawina 2006, s. 206 (*Godło*), przedrukowany następnie i uzupełniony o informacje dotyczące uchwały Rady Miejskiej w Skawinie w sprawie herbu z 2012 r., zob. *Monografia Skawiny. 650 lat tradycji*, Skawina 2016, s. 9–10 (*Herb*). Jeden akapit dotyczący najnowszych dziejów herbu miasta znalazł się w starszej pracy: *Dzieje Skawiny w latach 1364–1970*, red. M. Kozłowski, Skawina 1970, s. 95–96.

1 Por. H. Samsonowicz, *Liczba i wielkość miast późnego średniowiecza Polski*, w: tenże, *Studia z dziejów miast polskich w średniowieczu*, Poznań 2014, s. 199 [pierwotnie: „Kwartalnik Historyczny” 89, 1979, s. 79–88]; cyt.: M. Bogucka, H. Samsonowicz, *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1986, s. 108.

Dzieje Skawiny były dotąd przedmiotem trzech opracowań zbiorowych o charakterze popularno-naukowym: *Dzieje Skawiny...*; *Skawina...*; *Monografia...*. Z kolei studium urbanistyczno-architektoniczne autorstwa Dominiki Kuśnierz-Krupy (*Skawina w średniowieczu. Zagadnienia urbanistyczno-architektoniczne*, Kraków 2012) mające w założeniu stanowić podsumowanie najnowszych ustaleń w tym zakresie, razi słabym rozumieniem przez Autorkę zagadnień historycznych, prezentowanym również w innych jej pracach, por. A. Marzec, rec. Dominika Kuśnierz-Krupa, *Fundacje benedyktynów tyńieckich w Małopolsce południowej w okresie średniowiecza*, Politechnika Krakowska, Kraków 2014, ss. 217, „Studia Źródłoznawcze” 53, 2015, s. 224–227; także: M. Krupa, *Skawina w okresie zaborów (1772–1918). Urbanistyka i architektura miasta*, Rzeszów 2017.

z powodzeniem przez króla Kazimierza Wielkiego od początku jego panowania². Spośród 36 nowych, udanych lokacji miejskich przeprowadzonych w latach 1333–1370, przynajmniej pięć miało miejsce w pierścieniu otaczającym w promieniu około 30–40 km krakowskie trójmiasto, Kraków–Kazimierz–Kleparz, uformowane ostatecznie właśnie w czasie rządów ostatniego Piasta (1335–1366). Ośrodki te, pełniąc oczywiście różne inne funkcje, miały w jakiejś mierze stanowić zaplecze usługowe dla prężnie rozwijającej się wówczas centralnej gminy krakowskiej. Około 1358 r. powstały więc Słomniki nad Szreniawą oraz Proszowice, oba na traktach handlowych łączących je z Bochnią. Przed 1360 r. w pobliżu ujścia Raby do Wisły założono Uście Solne a między 1361 i 1366 r. osadzono Lanckoronę. W 1364 r., jak już wspomniano, lokowano zaś Skawinę nad rzeką o tej samej nazwie (*Scaua*), notowaną po raz pierwszy w dokumencie księcia krakowsko-sandomierskiego Bolesława Wstydliwego z 1254 r.³

Projekt nowego miasta (*civitas nostra nove fundacionis* – „miasto nasze nowo założone”) zrealizowano na obszarze zajmowanym przez trzy wsie należące do majątku opactwa benedyktyńskiego w Tyńcu: Babice Stare i Nowe oraz Pisary⁴, przejęte przez monarchę od klasztoru w bliżej nieokreślonych okolicznościach zapewne niedługo przed 1364 r., ale także w miejscu komory celnej, znanej od 1334 r., która stanowiła, co celnie zauważył Feliks Kiryk, właściwy załazek przyszłego miasta⁵. Dokument lokacyjny wystawiony 22 maja 1364 r., niestety niezachowany dziś w oryginale, który uległ zniszczeniu w czasie najazdu Jerzego Rakoczego na Kraków w 1657 r., zakopany przez ówczesnego wójta w ziemi⁶, zamykał, jak się wydaje, prowadzoną w tym miejscu od pewnego czasu akcję lokacyjną.

2 A. Berdecka, *Lokacje i zagospodarowanie miast królewskich w Małopolsce za Kazimierza Wielkiego (1333–1370)*, Studia i Materiały z Historii Kultury Materialnej, t. 55, red. Z. Kamieńska, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1982, s. 32, 35.

3 *Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej ś. Wacława*, cz. 1, wyd. F. Piekosiński, „Monumenta Medii Aevi Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia” [dalej: MMAE], t. 1, Kraków 1874, nr 40.

4 *Joannis Długosz senioris canonici Cracoviensis Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis*, t. 2: *Ecclesiae parochiales*, Opera omnia, t. 8, Cracoviae 1864, s. 121; [F. Sikora], *Babice stare i nowe*, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 1/1, oprac. Z. Leszczyńska-Skrętowa, F. Sikora, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1980, s. 10.

5 *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. 3, wyd. F. Piekosiński, MMAE, t. 10, Kraków 1887, nr 640; F. Kiryk, *Rozwój urbanizacji Małopolski XIII–XVI w. Województwo krakowskie (powiaty południowe)*, Kraków 1985, s. 245.

6 Kraków, Archiwum Narodowe (dalej: ANK), Akta miasta Skawiny (dalej: AMK), sygn. 29/114/11 (dawniej Dok. Dep. 331 – dyplom Michała Korybuta Wiśniowieckiego z 23 listopada 1669 r. zatwierdzający dawniejszy przywilej Kazimierza Wielkiego z 1364 r. oraz dokument opata tynieckiego Hieronima Krzyżanowskiego z 20 kwietnia 1573 r.).

Osoba zasadźcy, czyli przedsiębiorcy organizującego nową gminę miejską, pozostaje nieznana⁷. Skawina otrzymała na mocy tego dokumentu prawo magdeburskie na wzór stołecznego Krakowa (*ius Teutonicum, quod Maydeburgense dicitur, quo gaudet civitas nostra Cracoviensis* – „prawo niemieckie, które nazywa się magdeburskim i którym rządzi się miasto nasze krakowskie”). Zarząd nad gminą sprawować miał zatem w pełni wykształcony samorząd w osobach wójta, rajców i ławników (w tej kolejności wymienionych w przywileju Kazimierzowskim). Jakkolwiek uprawnione jest przypuszczenie, że te trzy instytucje zostały powołane do życia równocześnie z lokacją, to najstarsze wzmianki potwierdzające ich funkcjonowanie są nieznacznie późniejsze. Na pewno przed wrześniem 1394 r. Skawina utraciła charakter miasta królewskiego i przeszła z powrotem do dóbr tynieckich⁸, w których, jako miasto prywatne, pozostała do czasu kasaty klasztoru przez zaborcze władze austriackie w 1816 r.⁹

Naczelnej pozycji w samorządzie skawińskim początkowo nie zajmowała jednak, jak w Krakowie, rada miejska, ale wójt dziedziczny, notowany w źródłach regularnie od 1394 r.¹⁰ W realizacji uprawnień sądowniczych a także ogólnego zarządu gminą towarzyszyła mu ława sądowa. Te dwa organy musiały funkcjonować od czasu lokacji. Nieznacznie później mogła uformować się wymieniona w dokumencie lokacyjnym rada miejska. Najstarsza znana wzmianka o rajcy skawińskim pochodzi z 1418 r.¹¹ W miarę rodzącej się konieczności utrwalania czynności tych urzędów przy pomocy pisma powstała w Skawinie kancelaria miejska ze stojącym na jej czele pisarzem. Najstarsze zachowane obecnie księgi miejskie, ławnicze i radzieckie, rozpoczynają się wpisami odpowiednio z lat 1569 i 1577¹². Z jednej z zapisek pomieszczonych w najstarszym tomie

7 Kodeks dyplomatyczny klasztoru tynieckiego, wyd. W. Kętrzyński, S. Smolka, Lwów 1875 (dalej: KT), nr 91.

8 Mocą dyplomu z 29 września 1394 r. opat Mściśław wraz z konwentem sprzedali za 300 grzywien wójtostwo w Skawinie Michałowi de Rerich zwanemu Pusznik, przeznaczając pozyskaną w ten sposób kwotę na wykup zastawionych wsi klasztornych, Dęborzyna, Kargowa oraz sołectwa w Zborowicach (tamże, nr 119). Nie ma natomiast podstaw by wnioskować, że nadanie 1/3 młyna na Skawinie w pobliżu wsi Samborek w 1381 r. na rzecz Hanki, córki zmarłego młynarza Dobka, oznaczało, iż już wówczas właścicielem miasta był opat tyniecki (tamże, nr 107), por. *Dzieje Skawiny...*, s. 34.

9 Por. M. Kanior, *Upadek i odrodzenie opactwa tynieckiego (1816–1939)*, „Rocznik Krakowski” (dalej: Roczn. Krak.) 57, 1991, s. 83–99; T.M. Gronowski OSB, *Zwyczajny klasztor, zwyczajni mnisi. Wspólnota tyniecka w średniowieczu*, Kraków 2007, s. 31–33.

10 KT, nr 119.

11 ANK, Akta Sądów Wyższych Prawa Miejskiego w Krakowie, rkps SWPM I-8, s. 95 (5 października 1418 r.); Spuścizna Adama Kamińskiego [dalej: SAK], teczk. 58b.

12 Tamże, AMS, sygn. 29/114/14 (dawniej Dep. 141), 29/114/19 (dawniej Dep. 390).

akt ławniczych wiadomo jednak, że tego typu dokumentacja prowadzona była w mieście już w 1478 r. (*acta iuratorum Scawinensium* – „akta ławników skawińskich”) ¹³. Innym, materialnym śladem funkcjonowania kancelarii miejskiej w stuleciu XV są natomiast zachowane odciski gotyckiego tłoka pieczętnego, będącego jednym z symboli gminy, stylistycznie datowanego na około 1450 r., na którym umieszczono najstarsze znane obecnie przedstawienie w pełni uformowanego herbu Skawiny. Czas powstania herbu nie był oczywiście równoczesny z założeniem miasta. Znak gminy jako korporacji najwcześniej pojawiał się bowiem na pieczęciach nie tylko uwierzytelniających wystawiane przez władze dokumenty, ale także będących, jako środki reprezentacji, nośnikami ważnych treści symbolicznych. W tym kontekście nie sposób pominąć również jeszcze jednego istotnego przekazu źródłowego wyznaczającego cezurę *ante quem* powstania kancelarii skawińskiej, ale i sporządzenia starszego od wyżej wzmiankowanego tłoka pieczętnego, mieszczącego, jak należałoby domniemywać, wizerunek znaku miasta. Otóż w kopii z 1593 r. zachował się dyplom wójta skawińskiego Michała wystawiony 13 stycznia 1409 r. dla cechu piekarskiego, uwierzytelniony jego pieczęcią (*sigillum nostrum*) i spisany ręką niejakiego Mikołaja zawiadującego wówczas kancelarią miejską ¹⁴.

13 Tamże, sygn. 29/114/14, s. 93.

14 Tamże, sygn. 29/114/20 (dawniej Dep. 389), s. 57–60; SAK,teczka 58b.

2. Najstarsze przedstawienie herbu Skawiny i jego interpretacja

Odkrywcą gotyckiej pieczęci Skawiny był krakowski historyk i archiwista Adam Chmiel (1865–1934), publikujący na przełomie XIX i XX w. pionierskie studia o sfragistyce miejskiej¹⁵. W pozostawionych przez niego rękopiśmiennych notatkach, zapewne do kolejnych części *Materiałów sfragistycznych* ogłaszanych sukcesywnie na łamach „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologicznych”¹⁶, znajduje się informacja, że XV-wieczna pieczęć Skawiny w odcisku z 1554 r. przechowała się w warszawskim Archiwum Głównym w księdze skarbowej o sygnaturze 366b, ma średnicę 36 mm, a wyobrażeniu umieszczonemu na tarczy towarzyszy napis wykonany minuskułą gotycką. Godło herbowe, według odręcznego rysunku Chmiela, przedstawia krzywaśń podobną w kształcie do odwróconej (w odbiciu lustrzanym) majuskułowej litery S z krzyżem zakończonego na jej górnej części (z prawej strony heraldycznej), oplecioną wokół prostego miecza zwróconego ostrzem do dołu (górna część krzywaśni ponad jelcem), ponad którą korona otwarta o trzech sterczynach¹⁷. Dzięki badaniom Henryka Seroki udało się zidentyfikować dwa kolejne odciski tej pieczęci. Starszy został odcisnięty przez papier na podkładzie z zielonego wosku na kwitancji z poboru czopowego w 1539 r., przechowywanej obecnie w Zbiorze Piłsudskich-Giniatowiczów w Archiwum

15 M. Friedberg, *Adam Chmiel. Wspomnienie pośmiertne*, Roczn. Krak. 26, 1935, s. 161–185, zwł. 170.

16 Por. A. Chmiel, *Materiały sfragistyczne. Pieczęcie miejskie*, „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne” 11, 1899, kol. 11–18; 13, 1902, kol. 485–488; 15, 1904, kol. 55–68.

17 ANK, Spuścizna Adama Chmiela 83, s. 295. Lakoniczna wzmianka, że „pierwszą informację o wyglądzie pieczęci w XV wieku podaje Adam Chmiel, opierając się na księgach skarbowych w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie”, znalazła się w obu monografiach miasta, niestety bez jakiegokolwiek odwołania źródłowego. W opracowaniach tych nie zaznaczono również, iż herb na pieczęci gotyckiej ma inną postać, niż ten znany z późniejszych zabytków, por. *Skawina...*, s. 206 ; *Monografia...*, s. 9.

Głównym Akt Dawnych w Warszawie¹⁸ (il. 1). W korroboracji tego pisma uwierzytelniająca je pieczęć została określona jako *sigillum consulare*, czyli radziecka, co mogłoby sugerować, że obok niej posługiwano się wówczas w kancelarii miejskiej jeszcze innymi pieczęciami. Drugi odcisk, niestety oderwany od dokumentu, datowany na 1552 r., znajduje się w zbiorze warszawskiego kolekcjonera i numizmatyka Wiktora Wittyga (1857–1921) przekazany do Muzeum Narodowego w Krakowie¹⁹ (il. 2). Autopsja zachowanych oryginałów pozwala na uzupełnienie w szczegółach opisu Chmiela. Otóż godło herbowe zostało umieszczone w polu gotyckiej tarczy o półokrągłej podstawie i prostej głowicy. Towarzyszy mu napis, niestety słabo czytelny, wykonany minuskułą gotycką, położony na otaczającej tarczę banderoli: *s(igillum) civitatis [...] scavin(ensis)* – „pieczęć miasta [...] skawińskiego”. Kształt tarczy oraz moduł zastosowanego w inskrypcji pisma pozwalają datować sporządzenie tłoka, za pomocą którego wykonano omawiane wyżej odciski, na około połowę XV w. Treść napisu, nie zawierająca precyzyjnego określenia właściciela typariusza, wskazuje zaś, że w momencie sporządzenia była to najpewniej jedyna pieczęć miejska, aczkolwiek pozostająca w dyspozycji rady miejskiej.

W literaturze przedmiotu zwrócono już uwagę, że „legenda oraz wyobrażenia umieszczane na pieczęciach miejskich tworzą symboliczny obraz miasta (*descriptio civitatis*), odwołując się do jego założeń ustrojowych, historii czy związków z panującymi. W kategoriach semiotycznych wizerunki te są więc odzwierciedleniem tożsamości gminy (*identitas*)”²⁰. Brigitte Miriam Bedos-Rezak, wymieniając owe znaki tożsamości miast w dobie średniowiecza, wskazała na obecność w ikonografii pieczęci

18 Warszawa, Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej: AGAD), Zbiór Piłsudskich-Giniatowiczów, nr 604; H. Seroka, *Heraldyka miast małopolskich do końca XVIII wieku*, Warszawa 2002, s. 265, przyp. 179.

19 Kraków, Muzeum Narodowe (dalej: MNK), Zbiór Wiktora Wittyga, nr 565/72; także: tamże, Marian Gumowski, *Kartoteka pieczęci miejskich*, nr 1491; H. Seroka, *Heraldyka...*, s. 265, przyp. 179.

W opracowaniu Mariana Gumowskiego (*Handbuch der polnischen Siegelkunde*, Graz 1966, Taf. LX, nr 641, s. 168) przerys skawińskiej pieczęci gotyckiej, zidentyfikowanej jako pieczęć Szczawina, został błędnie umieszczony wśród miast mazowieckich.

20 M. Starzyński, *Uwagi w sprawie genezy najstarszej pieczęci Krakowa z XIII wieku (na marginesie ostatnich badań)*, „Studia Źródłoznawcze” 50, 2012, s. 36. Zob. także: T. Diedrich, *Zum Quellenwert und Bedeutungshalt mittelalterlicher Städtiesel*, „Archiv für Diplomatik, Schriftgeschichte, Siegel- und Wappenkunde” 23, 1977, s. 269–285; B.M. Bedos-Rezak, *Images of Identity and the Identity of Images*, w: *The Mind's Eye. Art and Theological Argument in the Medieval West*, red. J. Hamburger, A.-M. Bouché, Princeton 2006, s. 46–64; R. Wolff, *Descriptio civitatis. Siegel-Bilder und Siegel-Beschreibungen italienischer Städte des Mittelalters*, w: *Repräsentation der mittelalterlichen Stadt*, red. J. Oberste, Forum Mittelalter. Studien, t. 4, Regensburg 2008, s. 129–144.

Ad rogantes fubax va or Stanislas Lyska agator
 res Ducillorum in oppido Skowina recognoscimus se de
 Duffa de exactione ad mang generosi dñi nicolai
 + quaszigki agatori generali Ducillorum terre ex
 cis n. 2. ex media et 4. quactuali exaltacione
 dñi exat in antena de am. dñi 1. 2. 3. 4.
 clatu sub sigillo. Skowina

il.1

il.2

miejskich trzech wątków: 1. wizerunku miasta idealnego, 2. jego świętych opiekunów oraz 3. reminiscencji historycznych²¹.

Przystępując do próby interpretacji elementów budujących najstarsze godło herbowe Skawiny, rozpocząć należy od wyjaśnienia znaczenia zajmującej w nim centralne miejsce krzywaśni podobnej w kształcie do odwróconej majuskułowej litery S z zaćwieczonym krzyżem. Budzi ona w pierwszej kolejności skojarzenia z rycerskim herbem Śreniawa (Szreniawa), którego godło wyobraża właśnie krzywaśn z zaćwieczonym krzyżem kawalerskim²², bądź też, jak opisał je w połowie XV stulecia Jan Długosz, jest to *fluvius Polonicus cruce signatus in parte superiori* („rzeka polska ozdobiona w górnej części krzyżem”²³). Blazonowanie to uczytelniał w XVIII w. Kasper Niesiecki, wyjaśniając w *Herbarzu polskim*, że godło Śreniawy przedstawia „rzekę [...] jak S odwrócone płynącą”²⁴. Owo odwrócone S mogło zatem pierwotnie oznaczać rzekę, nad którą założono Skawinę i od której to rzeki miasto wzięło swoją nazwę. Dodać nadto można, że staropolski czasownik „skać”, stanowiący źródłosłów toponimu Skawina, oznacza właśnie „kręcić się/wić się”²⁵. Nie był to zatem błąd rytownika, ale przemyślane nawiązanie do rzeki i jej nazwy, choć niewątpliwie wzorowane na rycerskiej Śreniawie. Jest to natomiast jedyna paralela łącząca omawiane godło miejskie ze znanym herbem szlacheckim. Tak w kontekście dziejów samego miasta, jak i klasztoru tynieckiego oraz jego opatów wykluczyć należy ewentualne posłużenie się Śreniawą jako znakiem jednego ze zwierzchników benedyktyńskiego

21 B.M. Bedos-Rezak, *When Ego Was Imago. Signs of Identity in the Middle Ages*, Leiden-Boston 2011, s. 238–239; też, *Du modèle à l'image. Les signes de l'identité urbaine au Moyen Âge*, w: *Le verbe, l'image et les représentations de la société urbaine au-Moyen Âge. Actes du colloque international tenu à Marche-en-Famenne du 24 au 27 octobre 2001*, red. M. Boone, É. Lecuppre-Desjardin, J.-P. Sosson, Antwerpen-Apeldoorn 2002, s. 189–205; M. Starzyński, *Signs of Urban Identity in Medieval and Early Modern Times: Cracow – Kazimierz – Kleparz (13th–18th Centuries)*, „Zapiski Historyczne” 83, 2018, s. 9–10.

22 J. Szymański, *Herbarz średniowiecznego rycerstwa polskiego*, Warszawa 1993, s. 270–273. Dodać można, że identyczne godło jak Śreniawa, ale pozbawione krzyża, posiada herb Drużyna, zob. tamże, s. 116–117.

23 *Klejnoty Długoszowe*, oprac. M. Friedberg, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego” 10, 1930, s. 58.

24 *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego S.J.*, wyd. J.N. Bobrowicz, t. 8, Lipsk 1841, s. 468.

25 S. Rospond, *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1984, s. 260; podobnie w innych pracach: K. Rymut, *Nazwy miast Polski*, wyd. 2, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1987, s. 218; M. Malec, *Słownik etymologiczny nazw geograficznych Polski*, Warszawa 2003, s. 220.

konwentu²⁶. Nawiązania do opatów, jako właścicieli miasta, upatrywać natomiast należy w zaćwieczonym na rzece krzyżu²⁷.

Drugim głównym komponentem godła jest prosty, zwrócony ostrzem do dołu miecz, wokół którego opleciona została krzywaśń. Można co prawda kojarzyć go z zespołem insygniów władzy królewskiej, ale w kontekście dziejów Skawiny należy w nim upatrywać przede wszystkim atrybutu św. Pawła, drugiego z patronów opactwa tynieckiego, czyli formalnego właściciela miasta. Miecz ów występował jako atrybut świętego na XIV-wiecznych pieczęciach tynieckich: młodszej kapitulnej oraz większej i mniejszej konwentualnej. Co ważniejsze, wraz ze skrzyżowanymi kluczami Piotrowymi znalazł się on także w herbie opactwa, który po raz pierwszy został umieszczony na pieczęci opata Jana (1351–1374), znanej dziś z egzemplarza przywieszanego do dokumentu z 1354 r.²⁸ W czasie pontyfikatu Jana w 1364 r. przeprowadzona została lokacja Skawiny. Wtedy także, fundowany przez króla kościół pw. św. Judy i Tadeusza został włączony do parafii tynieckiej²⁹. Wieńcząca przedstawienie korona otwarta jest natomiast niewątpliwym odwołaniem do osoby króla Kazimierza Wielkiego – założyciela miasta i tym samym krótkiego okresu historii Skawiny jako miasta królewskiego³⁰.

Podsumowując powyższy wywód, i korygując tym samym dawniejsze ustalenia literatury przedmiotu, wskazać można, iż Skawina jako ośrodek prawa magdeburskiego posługiwała się w pełni wykształconym własnym znakiem (herbem) na pewno w połowie XV w., co potwierdzają znane dziś odciski gotyckiego tłoka pieczętnego. Wiadomość o istnieniu w 1409 r.

26 Por. P. Szczaniecki, *Katalog opatów tynieckich w średniowieczu*, „Nasza Przyszłość” 49, 1978, s. 64–83 i n.

27 Por. P. Gołdyn, *Symbolika religijna i kościelna w herbach miejskich zatwierdzonych w latach 1918–1939*, w: *Heraldyka samorządowa II Rzeczypospolitej (1918–1939). Materiały sesji naukowej Włocławek 24–25 października 2001 roku*, red. S.K. Kuczyński, Włocławek 2002, s. 112–114; także: H. Gapski, *Krzyż w kulturze polskiej*, „Ateneum Kapłańskie” 109, 1987, z. 1 (470), s. 98–111. Szkoda, że cytowany wyżej Autor monograficznego opracowania poświęconego symbolice religijnej w polskich herbach miejskich, nie dostrzegł w herbie Skawiny żadnych elementów należących do tej sfery, zob. P. Gołdyn, *Symbolika religijna i kościelna w herbach miast polskich do końca XX wieku*, Warszawa 2008.

28 Z. Piech, *Średniowieczne pieczęcie tynieckie*, w: *Benedyktyni tynieccy w średniowieczu. Materiały sesji naukowej Wawel–Tyniec 13–15.10.1994*, Tyniec 1995, s. 124–127, 134.

29 KT, nr 119.

30 H. Seroka, *Heraldyka...*, s. 266.

starszej, niezachowanej niestety pieczęci miejskiej (jak się wydaje raczej ogólnomiejskiej niż *stricto* wójtowskiej) pozwala zaś na wysunięcie hipotezy, iż geneza herbu miejskiego w postaci znanej z połowy XV w. sięga co najmniej początku tego stulecia lub nawet końca XIV w. i wiązałyby się z objęciem wójtostwa dziedzicznego przez Michała Pusznika w 1394 r. Skomponowany wówczas herb miejski przedstawiał uszczerbiony herb opactwa tynieckiego (miecz św. Pawła), wokół którego opleciona została symbolizująca rzekę (nazwę miasta) krzywaśń podobna do odwróconej litery S z zaćwieczonym na niej krzyżem, tożsama z godłem rycerskiego herbu Śreniawa. Umieszczona powyżej rękojeści miecza korona otwarta symbolizowała zaś osobę założyciela miasta Kazimierza Wielkiego. Te trzy elementy „mówiły” zatem o tożsamości gminy, eksponując przy tym wątek historyczny – króla fundatora, opata tynieckiego jako aktualnego właściciela oraz położenie i nazwę wspólną z przepływającą nieopodal murów rzeką Skawiną.

3. Staropolska korekta znaku miasta

W 1557 r., zapewne w jednej z krakowskich pracowni złotniczych, władze Skawiny zamówiły tłok nowej, okrągłej pieczęci miejskiej o średnicy 28 mm (il. 3). Godło herbowe umieszczono tym razem bezpośrednio w polu pieczęci; po obu jego stronach data 15/57 odnosząca się do czasu sporządzenia typariusza. Zachowano co prawda wszystkie trzy elementy składowe godła, ale wprowadzono doń jedną zasadniczą zmianę. Krzywaśń z zaćwieczonym krzyżem, znana z pieczęci gotyckiej, została bowiem odwrócona, przyjmując kształt właściwej majuskułowej litery S (górna część ponad jęczmieniem miecza). Zachowany został też umieszczony na niej krzyż. W otoku znalazł się natomiast napis wykonany kapitałą renesansową: *SIGILLVM CIVITATIS SKAWINA* („PIECZĘĆ MIASTA SKAWINY”).

il.3

Pieczęć ta znana jest obecnie przynajmniej z kilkunastu egzemplarzy z lat 1564–1594³¹, w tym dwóch zatwierdzeń statutów cechów skawińskich, szewców (1585) i garncarzy (1594), dokonanych przez burmistrza i radę miasta³². W formule korroboracyjnej obu tych dyplomów określono ją jako *sigillum nostrum consulare civitatis Skawina*, a zatem pieczęć radziecką.

Mając powyższe na uwadze, niejako konieczne staje się postawienie pytania, dlaczego właśnie wówczas dokonano korekty znaku miasta? Uprawnione wydaje się wskazanie, że mogła być to po prostu próba uczynienia herbu bardziej czytelnym poprzez zastąpienie dotychczasowego odwołania do herbu rycerskiego (krzywaśni z zaćwieczonym krzyżem) monogramem miejskim wzorowanym niewątpliwie na monogramie królewskim, obecnym we współczesnej sfragistyce miast małopolskich, w przypadku Skawiny eksponującym nie tylko nazwę, ale także zachowującym w swym kształcie dawniejsze nawiązanie do rzeki, przy której miasto wyrosło.

Dzięki badaniom Zenona Piecha wiadomo, że monogram jako nowy, osobisty znak władcy wprowadzony został do ikonosfery w dobie panowania Kazimierza Wielkiego. Występował zarówno samodzielnie, jak również zwieńczony otwartą koroną (drzwi katedry wawelskiej, moneta denarowa koronna i ruska, oprawy książkowe, pieczęcie herbowe, pieczęcie i herby miast lokowanych przez króla: Grybowa, Kazimierza krakowskiego, Radomska i Tymbarku)³³. Jakkolwiek używany w dobie rządów andegaweńskich oraz przez kolejnych monarchów z dynastii Jagiellonów w stuleciu XV, dopiero w czasach Zygmunta Starego „stał się stałym składnikiem symboliki władzy królów polskich”³⁴. Bardzo często używał go także Zygmunt August oraz jego siostry. Pełnił on wówczas,

31 MNK, Zbiór Wiktora Wittyga, nr 564 (119819), odcisk luźny wykonany przez papier w zielonym wosku datowany na 1564 r. (fot. H. Seroka, *Heraldyka...*, s. 265, il. 213) oraz dwa kolejne niedatowane (119820–119821); AGAD, Archiwum Skarbu Koronnego VI/4, Księgi rekognicji, nr 26, k. 113v–114r (1566 r. – dwa egzemplarze); nr 32, k. 29r–v (1574 r. – dwa egzemplarze); nr 42, k. 45r. (1589 r.); H. Seroka, *Heraldyka...*, s. 265, przyp. 180.

32 ANK, Dok. Dep. 321 (fot. 645. *rocznica lokacji miasta. Skawina dawniej i dziś*, Skawina 2009, [s. 5], il. 1; *Monografia...*, s. 45)–322. Wbrew opinii Henryka Seroki (*Heraldyka...*, s. 265, przyp. 180) są to odciski wykonane tym samym tłokiem, co wzmiankowane powyżej.

33 Z. Piech, *Symbole władcy i państwa w monarchii Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego*, w: *Imagines potestatis. Rytuały, symbole i konteksty władzy zwierzchniej. Polska X–XV w. (z przykładem czeskim i ruskim)*, red. J. Banaszkiewicz, *Colloquia Mediaevalia Varsoviensia*, 1, Warszawa 1994, s. 123–126.

34 Tenże, *Monety, pieczęcie i herby w systemie symboli władzy Jagiellonów*, Warszawa 2003, s. 315–342, cyt. s. 327.

jak pokazał Zenon Piech, funkcje *quasi* heraldyczne, zastępując nie tylko herb panującego, ale i jego portret³⁵.

W sfragistyce miast małopolskich monogram S Henryk Seroka zarejestrował, oprócz Skawiny, na pieczęciach Starego Sącza, Skrzynna Opackiego i Sieciechowa, a zatem czterech miast klasztornych. W Starym Sączu monogram składający się z liter A S pojawił się w pierwszej połowie XVI w., podobnie zresztą jak w Skrzynnie. Dodać można, że z podobnego czasu pochodzą zachowane pieczęcie Skrzynna Plebańskiego z literą S wpisaną w majuskułowe P (*Skrzynno plebanalis*). W przypadku benedyktyńskiego Sieciechowa metryka ukoronowanego monogramu S sięga najpewniej jeszcze stulecia XIV³⁶. Szesnastowieczną korektę herbu Skawiny należy zatem uznać za niewątpliwie przemyślaną, odzwierciedlającą trendy aktualnie panujące w sposobie samoprezentacji gmin miejskich, których wzorce stanowiła ikonografia panującego.

Znak miasta ustalony w 1557 r. przetrwał w niezmienionej postaci do końca I Rzeczypospolitej. Prezentowano go głównie, choć dziś nie można z całą pewnością powiedzieć, że tylko, na pieczęciach miejskich. Wyobrażenie znane z pieczęci radzieckiej (górna część S ponad jęlcem miecza), umieszczone tym razem na wczesnobarokowej tarczy herbowej, znalazło się zatem na nieznanej dotychczas okrągłej pieczęci o średnicy 32 mm, w odcisku wykonanym w 1596 r. na ekstrakcie z ksiąg ławniczych. Majuskułowa legenda wyjaśnia, iż było to: *SIGIL(LVM) IVRATORVM OPPIDI SKAWINE* („PIECZĘĆ ŁAWNİKÓW MIASTA SKAWINY”) – jedyna rozpoznana jak dotąd skawińska pieczęć ławnicza³⁷ (il. 4).

il.4

35 Tamże, s. 329–330.

36 H. Seroka, *Heraldyka...*, s. 263–266.

37 ANK, AMS, sygn. 29/114/19, s. 243.

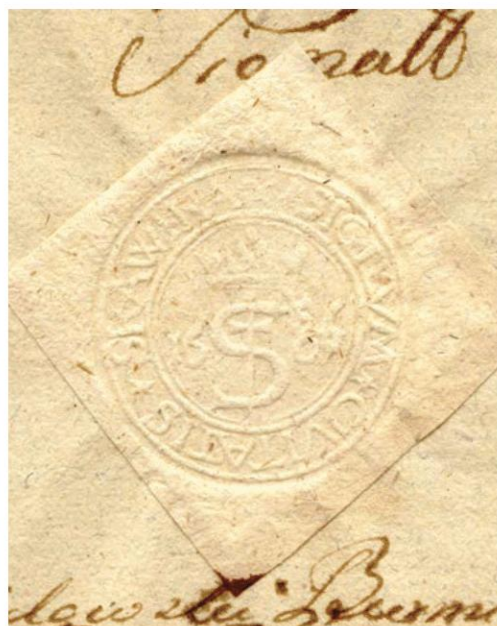

Kolejny nowy tłok wykonano już w 1600 r. Była to pieczęć okrągła o średnicy 42 mm, znana dziś z jednego odcisku w czerwonym wosku, przywieszanego do dokumentu z 1602 r. (il. 5). Godło w ustalonej już formie (górną część litery S ponad jęlcem miecza) umieszczono bez tarczy herbowej w otoku palmowym. Po obu stronach monogramu miasta znalazła się data 16/00, wskazująca na czas sporządzenia tłoka; ponad koroną majuskułowa legenda: *SIGILLUM CIVITATIS SKAWINA*. W korrobacji tego dyplomu pieczęć opisano jako *sigillum nostrum consulare*³⁸.

Ostatnia ze znanych pieczęci skawińskich z czasów I Rzeczypospolitej pochodzi z 1686 r. Liczne jej odciski na różnych oryginalnych dokumentach wystawianych przez władze Skawiny przechowywały się w materiałach gromadzonych w drugiej połowie XIX stulecia przez lwowskiego kolekcjonera i historyka Antoniego Schneidera (1825–1880) na potrzeby opracowywanej przez niego *Encyklopedii do krajoznawstwa Galicji*³⁹ (il. 6). Jest to pieczęć okrągła o średnicy 33 mm, w polu której, bez tarczy herbowej, powtórzono znak miasta. Treść majuskułowej legendy jest identyczna jak na pieczęciach określanych jako radzieckie wykonanych w 1557 i 1600 r.⁴⁰ Używano jej jeszcze w 1789 r.⁴¹, w nowej nie tylko dla miasta, ale i jego właściciela sytuacji politycznej.

il.5

il.6

38 Tamże, Dok. Dep. 323; H. Seroka, *Heraldyka...*, s. 265, przyp. 180.

39 Zob. W. Bieńkowski, *Schneider Antoni*, w: *Polski słownik biograficzny* (dalej: PSB), t. 35, Warszawa-Kraków 1994, s. 571–573.

40 ANK, Teki Antoniego Schneidera (dalej: TAS), nr 1460, s. 45.

41 Tamże, s. 139, 151, 153, 157, 160, 165, 169, 173, 177, 181, 185, 189, 193, 197, 200, 205, 209, 214, 217, 221, 225, 229, 233, 237, 241, 245.

4. „Cesarski” herb Skawiny

W 1772 r. na skutek układu rozbiorowego Skawina znalazła się w granicach cesarstwa austriackiego. Początkowo miasto funkcjonowało jako ośrodek prawa magdeburskiego, jednak już w 1785 r. na mocy patentu cesarskiego zostały w nim zaprowadzone nowe stosunki ustrojowe; władzę administracyjną i sądowniczą sprawował odtąd magistrat wraz ze stojącym na jego czele burmistrzem⁴². Wtedy też musiano sporządzić nowy, zachowany do dziś, typariusz pieczęci miejskiej o średnicy 37 mm z legendą: *SIGILLUM MAGISTRATUALE R(EGULATAE) CIVITATIS SKAWINA*⁴³ „PIECZĘĆ MAGISTRACKA MIASTA SKAWINY” (il. 7). W polu tłoka znalazła się tarcza herbowa, zbliżona w kształcie do tarczy włoskiej, ujęta od spodu w dwa liście palmowe, ponad którą umieszczona została korona otwarta z pięcioma sterczynami, co ważne, po raz pierwszy ukazana w sposób perspektywiczny. Pole pomiędzy głowicą tarczy a obręczą korony wypełnia bowiem pionowe kreskowanie, które wskazuje, że jej wnętrze posiada barwę czerwoną. Przeniesienie korony ponad tarczę nie było jedyną zmianą wprowadzoną wówczas do znaku miasta. Pole tarczy pokrywają z kolei kreski poziome, oznaczające barwę błękitną. Z oplatającej ostrze miecza litery S usunięto natomiast krzyż, realizując w ten sposób oświeceniowy postulat o świeckości państwa (górna część litery S pod jelcem). Omówione wyżej przedstawienie stanowi, co warto podkreślić, najstarszy, aczkolwiek niekompletny, przekaz o barwach herbu Skawiny. Powtórzono je na kolejnym mosiężnym tłoku, o średnicy 48 mm, również zachowanym do dziś w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie, wykonanym w 1790 r., z legendą: *SIGILLUM MAGISTRATUALE REGULATAE CIVITATIS SKAVINA 1790*⁴⁴ (il. 8). Tarczę ze zmienionym znakiem miasta otacza wstęga, na której znalazły się cztery mniejsze przedstawienia herbowe z widocznym na tarczach szrafowaniem. W górnej części były to herby Galicji (trzy otwarte korony o trzech sterczynach w polu błękitnym) i Lodomerii (dwie szachowane belki w pas w polu czerwonym) na tarczach nakrytych zamkniętymi koronami cesarskimi. W dolnej zaś znalazły się dwa nieukoronowane orły, oświęcimski i zatorski, w polu czerwonym na tarczach nakrytych mitrami książęcymi – znaki ziem pozyskanych

42 Skawina..., s. 54.

43 ANK, Zbiór tłoków pieczętnych metalowych, nr 629 (fot. 645. rocznica..., [s. 5], il. 4).

44 Tamże, nr 633 (fot. 645. rocznica..., [s. 5], il. 3).

przez Austrię w wyniku I rozbioru. Rytownik tej pieczęci popełnił w tym miejscu drobny błąd, umieszczając szrafowanie pionowe wskazujące na barwę czerwoną, zamiast poziomego oznaczającego barwę błękitną. Nie uwzględnił również majuskułowych liter O i Z na piersiach obu orłów⁴⁵.

il.7

il.8

45 S.K. Kuczyński, *Polskie herby ziemskie. Geneza, treści, funkcje*, Warszawa 1993, s. 227–228.

Na mocy osobnego dokumentu z 3 października 1793 r. cesarz Franciszek II zatwierdził posiadłości Skawiny, przyznał jej własne sądownictwo, prawo propinacji, organizacji jarmarków, ale również, co ważne w analizowanym kontekście, zatwierdził znak miasta, który został namalowany w centralnej części karty dokumentu (il. 9)⁴⁶. Wzmiankowana miniatura przedstawia wzór pieczęci miejskiej, znany już z tłoka sporządzonego w 1790 r., ale z odmienną majuskułową legendą: *SIGILLVM CIVITATIS SKAWINA* i koroną umieszczoną w polu pieczęci ponad głowicą miecza. Jest to również najstarszy znany pełny barwny wizerunek herbu (pole błękitne, ostrze miecza srebrne, jelec i rękojeść złote, korona złota).

Herb miasta w towarzystwie herbów Galicji i Lodomerii oraz księstw oświęcimskiego i zatorskiego znalazł się również na kolejnym tłoku pieczęci miejskiej o średnicy 36 mm z legendą: *SIGILLUM MAGISTRATUALE CIVITATIS MUNICIPALIS SKAWINA*, znanym z odcisków z lat 1823–1824⁴⁷ (il. 10), oraz na tłoku pieczętnym Kasy Miejskiej, wykonanym w 1827 r. i zachowanym do dziś w oryginale (il. 11)⁴⁸. Wizerunek herbu Skawiny używanego od 1785 r., to jest bez krzyża zaćwieczonego na literze S, jeszcze w 1915 r. powtórzył w projekcie tzw. tarczy legionowej, z inskrypcją umieszczoną w polu kartusza: *KRÓL(EWSKIE) MIASTO SKAWINA*, Wit (właśc. Wincenty) Wisz (1847–1930) – artysta rzeźbiarz, twórca między innymi neogotyckiej ambony w krakowskim kościele Mariackim, który poprzez żonę związał się z podskawińskim Radziszowem⁴⁹ (il. 12). Występował on nadto na okrągłej pieczęci miejskiej o średnicy 35 mm z legendą: *MAGISTRAT KRÓL(EWSKIEGO) MIASTO SKAWINY*, używanej jeszcze w 1935 r. (il. 13)⁵⁰.

46 Tamże, AMS, sygn. 29/114/13 (dawniej Dok. Dep. 333; fot. 645. *rocznica...*, [s. 14]).

47 Tamże, TAS, nr 1460, s. 409 (fot. 645. *rocznica...*, [s. 5], il. 5).

48 Tamże, Zbiór tłoków pieczętnych metalowych, nr 626 (fot. 645. *rocznica...*, [s. 5], il. 2).

49 M. Niechaj, *Od ambony do ołtarza – twórczość rzeźbiarska Wita Wisza*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 19, 2013, s. 63–80.

50 ANK, AMS, sygn. 29/114/46 (dawniej MS 12), s. 59, 61; 29/114/47 (dawniej MS 13), niepaginowane.

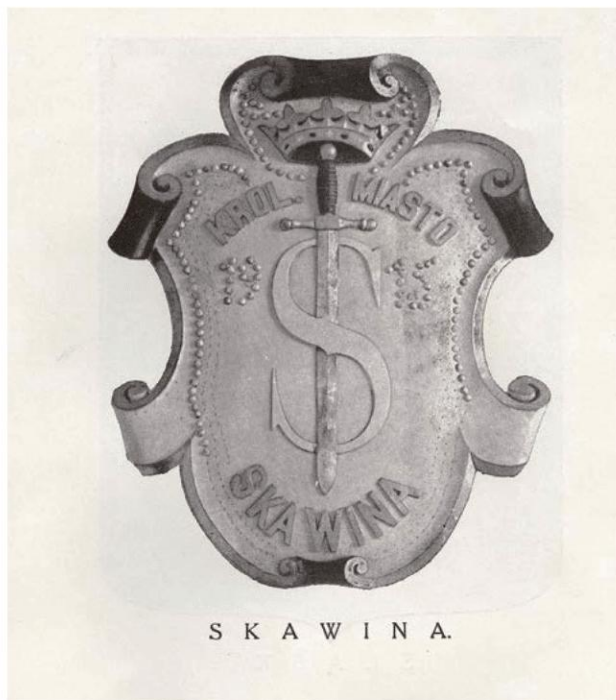

il.9

il.10

il.12

il.11

il.13

5. Zatwierdzenie herbu miasta w 1936 roku

Wraz z odrodzeniem państwa polskiego w 1918 r. konieczne stało się także odbudowanie systemu jego znaków, w skład którego wchodziły oczywiście herby miast⁵¹. Pierwsze ustalenia w tej sprawie przyniosło jednak dopiero rozporządzenie prezydenta Ignacego Mościckiego z 13 grudnia 1927 r. Zgodnie z tym dokumentem „dla wszystkich władz i urzędów samorządowych” ustanawiano „oznaki złożone z herbu państwowego, herbu województwa, do którego należą i z napisu odpowiadającego ich nazwie. Władze i urzędy miast mogą w swej oznace w miejscu przewidzianym dla herbu wojewódzkiego, umieścić własny historycznie uzasadniony herb. Miastom odznaczonym orderem oraz województwom nadaje herby Prezydent Rzeczypospolitej na wniosek Rady Ministrów; herby innych miast zatwierdza według własnego uznania Minister Spraw Wewnętrznych na wniosek magistratu i rady miejskiej po porozumieniu się z Ministrem Wyznań i Oświecenia Publicznego”⁵². Stworzony w ten sposób nowy stan prawny znacząco odbiegał od sięgającej doby średnio-wiecznej tradycji heraldyczno-historycznej. Herby miejskie nie mogły być bowiem odtąd prezentowane samodzielnie, ale tylko w połączeniu z herbem państwowym. Rozporządzenie z 1927 r. faktycznie pozostało jednak martwą literą, gdyż nie doszło do zatwierdzenia herbów wojewódzkich. Wiadomo też, że władze municypalne różnych ośrodków protestowały wówczas przeciwko zakazowi używania dawnych symboli⁵³. W nowelizacji przywołanego rozporządzenia z 24 listopada 1930 r. zaznaczono, że „w drodze wyjątku Minister Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego może zezwolić miastom posiadającym herby historycznie uzasadnione, na używanie w swych oznakach zamiast herbu państwowego i herbu wojewódzkiego

51 Szczegółowo zagadnienie to omówił L. Pudłowski, *Heraldyka miejska II Rzeczypospolitej*, w: *Polskie tradycje samorządowe a heraldyka. Materiały sesji naukowej zorganizowanej w dniach 4 i 5 czerwca 1991 r. w Lublinie*, red. P. Dymmel, Lublin 1992, s. 107–126.

52 „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” (dalej: Dz.U.) 115, 1927, 28 grudnia, poz. 980 – *Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 13 grudnia 1927 r. o godłach i barwach państwowych oraz o oznakach, chorągwiach i pieczęciach*, tytuł 2, art. 4, s. 1640.

53 L. Pudłowski, *Heraldyka...*, s. 109.

(miejskiego) wyłącznie herbu miejskiego”⁵⁴. Dyskusję wzbudzał przede wszystkim zwrot „w drodze wyjątku”. Stosowną korektę zaprowadzono dopiero w 1937 r. Organy samorządu terytorialnego miały odtąd posługiwać się jako oznaką herbem województwa wraz z towarzyszącą mu nazwą, natomiast te, które posiadały już historycznie uzasadnione herby, zatwierdzone zgodnie z rozporządzeniem z grudnia 1927 r., mogły zamieszczać je na pieczęciach zamiast godła państwowego⁵⁵.

Po publikacji nowelizacji z 1930 r. wiele miast polskich zwróciło się do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z wnioskami o zatwierdzenie posiadanych już herbów, bądź też nadanie nowych. Nie inaczej było w przypadku Skawiny. Z zachowanej księgi mieszczącej protokoły z posiedzeń rady miejskiej (właśc. Rady przybocznej Tymczasowego Zarządu miasta Skawiny) wiadomo, że sprawa ta była procedowana w 1933 r. Na posiedzeniu 8 września 1933 r. na wniosek Przewodniczącego Kierownictwa Tymczasowego Zarządu Feliksa Pukło miano podjąć uchwałę „w sprawie ustalenia herbu dla królewskiego miasta Skawiny”. Po wysłuchaniu „wywodów Kierownika Tymczasowego Zarządu” postanowiono „przyjąć dla królewskiego miasta herb według najstarszej pieczęci radzieckiej z wieku XVI a mianowicie: miecz (przypuszczalnie miecz św. Pawła, którego postać wchodzi w skład godła konwentu tyńckiego, pierwotnego właściciela Skawiny) opleciony literą S z krzyżykiem u góry, a nad nim korona, całość kształtu jak przytoczony poniżej rysunek, który jest dwukrotnem powiększeniem wspomnianej pieczęci, z pominięciem daty i napisu w otoku (il. 14). Herb taki używany będzie do pieczęci, zaś dla

il.14

54 Dz.U. 80, 1930, 29 listopada, poz. 629 – Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 listopada 1930 r. w sprawie zmiany rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 13 grudnia 1927 r. o godłach i barwach państwowych oraz o oznakach, chorągwiach i pieczęciach, 1, art. 4, s. 1035.

55 Dz.U. 17, 1937, 10 marca, poz. 111 – Ustawa z dnia 3 marca 1937 r. w sprawie zmiany rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 13 grudnia 1927 r. o godłach i barwach państwowych oraz o oznakach, chorągwiach i pieczęciach, art. 1, s. 204.

innych celów należy używać herbu [...] na tarczy z wieku XVI, przyczem miecz i litera S winna być koloru stalowego, korona koloru złotego, a tło tarczy koloru niebieskiego. Ustalenie tego herbu opiera się na historycznych danych z oryginalnych dokumentów miasta Skawiny złożonych w depozycie w Archiwum Ziemskim w Krakowie ul. Grodzka 52 według pisma Ldz: 199/1/33 z 28 lipca 1933”⁵⁶.

Sprawą herbu miejskiego w Skawinie zainteresowano się zapewne wiosną 1933 r., kiedy ogłoszony został okólnik Ministra Spraw Wewnętrznych z 4 maja określający tryb postępowania w związku ze składaniem podań o zatwierdzanie znaków samorządu terytorialnego. Do podania dołączone miały być „uwierzytelniony odpis uchwały organu zarządzającego i organu stanowiącego związku samorządu terytorialnego, a ponadto rysunek herbu ze szczegółowym opisem oraz uzasadnienie historyczności herbu (bądź dla nowych herbów uzasadnienie treści przedstawienia)”⁵⁷. Wtedy też, jak należy sądzić, zwrócono się do dyrektora krakowskiego Archiwum Ziemskiego z prośbą o przeprowadzenie stosownej kwerendy w materiale archiwalnym, której wyniki opisane zostały w przywołanym piśmie z 28 lipca, znanym dziś tylko ze streszczenia w księdze protokołów. Poszukiwania przeprowadził najpewniej Włodzimierz Budka (1894–1977), pracownik archiwum i autor licznych przyczynków z zakresu sfragistyki miejskiej⁵⁸. Opinię opracowano niewątpliwie sumiennie, choć nie udało się wówczas dotrzeć do odcisków pieczęci gotyckiej. Potwierdzenie wysuniętych niezależnie w niniejszym opracowaniu wniosków znalazła w niej ponadto interpretacja miecza. Zastanawia natomiast zaproponowana wspólna barwa dla miecza i litery S (stalowa = srebrna), odbiegająca przecież od wzorca barwnego znanego z dokumentu cesarskiego z 1793 r., przechowywanego zresztą jako depozyt w krakowskim Archiwum Ziemskim. Tak przygotowana dokumentacja została wysłana do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, być może jeszcze w 1933 r. W 1935 r. Wacław Graniczny (1877–1937), od 1923 r. dyrektor Archiwum Skarbowego, znawca heraldyki i znakomity rysownik⁵⁹, sporządził wzorzec herbu miejskiego, opierając się na rysunku zdjętym z XVI-wiecznej pieczęci, który następnie przygotowano w wersji barwnej. Taki projekt, zgodnie z okólnikiem z 22 lipca 1935 r., wykonywano w dwóch egzemplarzach na koszt strony zamawiającej, cenę określono zaś na 40 zł. Jeden wizerunek miał pozostawać w aktach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych,

56 ANK, AMS, sygn. 29/114/42, s. 1042.

57 L. Pudłowski, *Heraldyka...*, s. 112.

58 Por. A. Kamiński, Włodzimierz Budka (14 I 1894–1 III 1977), „Archeion” 58, 1979, s. 371–375, zwł. 373.

59 A. Bachulski, W. Łopaciński, Ś.p. Wacław Graniczny, „Archeion” 15, 1937–1938, s. 220–223; A. Bachulski, A. Stebelski, *Graniczy Wacław*, w: PSB, t. 8, Wrocław-Kraków-Warszawa 1959–1960, s. 547.

drugi natomiast w posiadaniu samorządu⁶⁰. Wzorzec ten zachował się w zbiorach Muzeum Regionalnego Skawinie (il. 15–16). Z odręcznej noty spisanej przez radcę ministerialnego Rybarskiego na odwrocie kartonu z rysunkiem wiadomo, że został przyjęty 30 października 1935 r.

Oficjalne zatwierdzenie przez Ministra Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrem Wyznań i Oświecenia Publicznego miało zaś miejsce 26 czerwca 1936 r. Blazonowanie herbu opublikowano w „Monitorze Polskim”. Dodać można, iż znalazły się w nim poprawne już barwy elementów godła: „W polu błękitnem litera S z krzyżykiem na górnem zakończeniu, opleciona koło miecza, zwróconego ostrzem ku dołowi. Nad literą – korona. Litera, krzyżyk, korona i rękojeść miecza – złote, ostrze miecza – stalowe”⁶¹. Na posiedzeniu rady miejskiej 23 września 1936 r.

il.15

60 L. Pudłowski, *Heraldyka...*, s. 112–113.

61 „Monitor Polski” 162, 1936, poz. 296.

Herb miasta Skawiny.

Herb ten w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
zawano i przyjęto dn. 30 października 1935r.

D. Rykarski
radca.

MINISTERSTWO SPRAW WEWNĘTRZNYCH STWIERDZA, ŻE WIZERUNEK NA ODWROCIE
PRZEDSTAWIA HERB MIASTA *Skawiny*....., ZATWIERDZONY PRZEZ MI-
NISTRA SPRAW WEWNĘTRZNYCH PO POROZUMIENIU SIĘ Z MINISTREM WYZNAŃ RELI-
GIJNYCH I OŚWIECENIA PUBLICZNEGO - ZARZĄDZENIEM Z DNIA...26.VI.1936r.
NR.SS.32/23-1 (dow.P. Nr 162, poz. 296).

WARSZAWA, DNIA 9.X. 1936r.

A. Wotke
A. WOTKE
RADCA

przyjęto do wiadomości zatwierdzony wizerunek herbu, przy czym burmistrz wyjaśniał, że na urzędowej pieczęci znajdzie się inskrypcja „Zarząd Miejski miasta Skawiny” bez tytułu „królewskiego”, gdyż tytuł ten miastu nie przysługuje⁶². Tłok tej pieczęci wykonano niewątpliwie jeszcze w 1936 r. Znany jest jego odcisk na dokumencie z maja 1937 r.⁶³ (il. 17). Była to pieczęć owalna, w polu której umieszczono godło herbu miejskiego w stylizacji znanej z omówionego wyżej wzorca barwnego, poniżej zaś majuskułowy napis: ZARZĄD MIEJSKI W SKAWINIE. W opublikowanym w 1939 r. herbarzu Antoniego Chomickiego informacja o herbie Skawiny niestety nie została zamieszczona⁶⁴.

il.17

62 ANK, AMS, sygn. 29/114/42, s. 1135.

63 Tamże, sygn. 29/114/47, niepaginowane.

64 A. Chomicki, *Herby miast i ziem polskich*, Warszawa 1939, s. 79.

W dobie Polski Ludowej z herbu po raz drugi „skradziono” krzyż, w czym jednak nie należy upatrywać śladów walki ideologicznej, gdyż w znakach licznych miast polskich funkcjonowały wówczas odwołania religijne. W takiej uszczerbionej postaci herb Skawiny został umieszczony chociażby w słownikowym opracowaniu Mariana Gumowskiego *Herby miast polskich* (il. 18). Autorem projektu plastycznego był w tym wypadku Zenon Januszewski (1929–1986) – znakomity grafik związany z polską szkołą plakatu⁶⁵. W tej samej stylizacji herb miasta znalazł się również w wydawnictwie Andrzeja Plewako i Józefa Wanaga *Herbarz miast polskich*, w opracowaniu plastycznym Sławomira Suskiego⁶⁶. Z kolei w sztandarowej publikacji *Miasta polskie w tysiącleciu* (1965) umieszczono odmienną od wyżej omówionych wersję graficzną z krzyżem zakończonym na górnej części litery S, ile nie na jej końcu, jak miało to miejsce we wszystkich przedstawieniach historycznych, ile po środku, na ostrzu miecza (il. 19). Projekt ten opracował zespół kierowany przez Leona Urbańskiego (1926–1998), współzałożyciela Doświadczalnej Oficyny Graficznej Pracowni Sztuk Plastycznych i późniejszego wykładowcy Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie; jako konsultantów historycznych wymieniono zaś bezspornie najlepszych wówczas polskich specjalistów w zakresie sfragistyki miejskiej: Mariana Gumowskiego, Mariana Haisiga i Zygmunta Wdowiszewskiego⁶⁷.

il.18

il.19

65 M. Gumowski, *Herby miast polskich*, Warszawa 1960, s. 297.

66 A. Plewako, J. Wanag, *Herbarz miast polskich*, Warszawa 1994, s. 199.

67 *Miasta polskie w tysiącleciu*, t. 1, Wrocław-Warszawa-Kraków 1965, s. redakcyjna, 664–665 (hasło: Skawina autorstwa Adama Kamińskiego), tab. XLV.

Krzyż zaćwieczony na literze S powrócił do herbu Skawiny mocą uchwały Rady Miejskiej z 31 stycznia 1996 r. w sprawie ustalenia Statutu Gminy, gdzie podano, iż „herbem gminy jest litera »S«, złota, z krzyżem na górnym zakończeniu, opleciona wokół miecza zwróconego ostrzem ku dołowi, ostrze miecza jest srebrne, rękojeść i jelce złote, nad mieczem znajduje się złota korona. Herb jest umieszczony na tarczy błękitnej, prostokątnej u góry, od dołu lekko zaokrąglonej i schodzącej się pośrodku boku w szpic”⁶⁸. Przywołane wyżej blazonowanie powtarzano w kolejnych ustawach dotyczących zmian Statutu z 15 września 1999, 19 marca 2003, 30 listopada 2004, 8 lipca 2009 oraz najnowszej z 25 stycznia 2012 r., opublikowanej w „Dzienniku Urzędowym Województwa Małopolskiego”⁶⁹. Dotychczasowy herb miejski stał się jednocześnie herbem gminy miejsko-wiejskiej, co więcej, stało się to bez uzyskania koniecznej w tym celu pozytywnej opinii Komisji Heraldycznej działającej przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji⁷⁰. Niedopatrzenie to należy uznać za rażące. W opisie nie sprecyzowano również wyglądu korony, którą we wzorcu graficznym dołączonym do Statutu Gminy Skawina (il. 20) przedstawiono w sposób perspektywiczny, z oznaczeniem nie tylko ozdabiających ją czerwonych i ciemnogranych klejnotów, ale i czerwonej materii wyściełającej jej wnętrze, podobnie jak na miniaturze znanej z dokumentu cesarskiego z 1793 r. czy

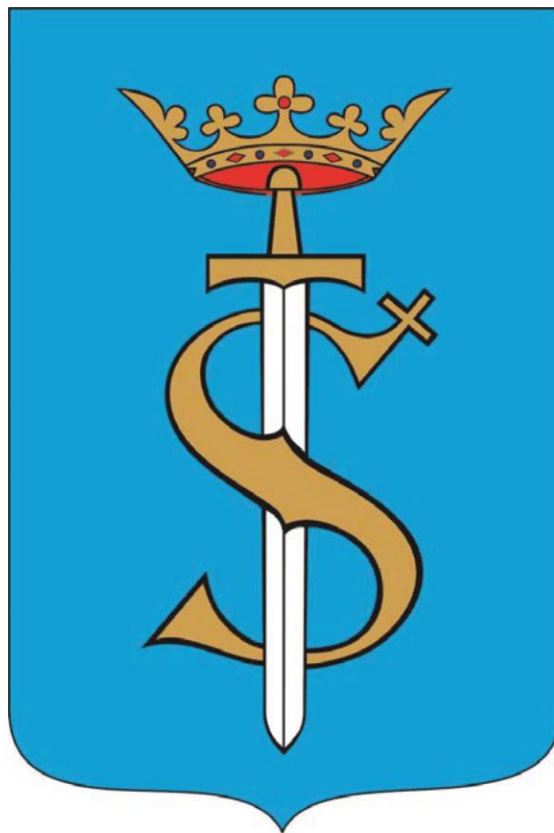
68 Skawina, Archiwum Urzędu Miasta i Gminy, Uchwała nr XIX/142/96 Rady Miejskiej w Skawinie z dnia 31 stycznia 1996 r. w sprawie ustalenia Statutu Gminy.

69 Tamże, Uchwała nr XIV/82/99 Rady Miejskiej w Skawinie z dnia 15 września 1999 r. w sprawie zmiany Statutu Gminy Skawina; Uchwała nr VII/35/03 Rady Miejskiej w Skawinie z dnia 19 marca 2003 r. w sprawie zmiany Statutu Gminy Skawina; Uchwała nr XXVIII/179/04 Rady Miejskiej w Skawinie z dnia 30 listopada 2004 r. w sprawie zmiany Statutu Gminy Skawina; Uchwała nr XXXIV/341/09 Rady Miejskiej w Skawinie z dnia 8 lipca 2009 r. w sprawie zmiany Statutu Gminy Skawina oraz Regulaminu Rady Miejskiej w Skawinie [tekst dostępny on-line: <https://bip.malopolska.pl/umigskawina,a,445558,uchwala-nr-xxxiv-34109grady-miejskiej-w-skawinie-z-dnia-8-lipca-2009-r-w-sprawie-zmiany-statutu-gminy.html>]; „Dziennik Urzędowy Województwa Małopolskiego” 2012, nr 997 – Uchwała nr XV/189/12/ Rady Miejskiej w Skawinie z 25 stycznia 2012 r. w sprawie zmiany Statutu Gminy Skawina oraz Regulaminu Rady Miejskiej i Regulaminu Komisji Rewizyjnej Rady Miejskiej w Skawinie.

70 Por. Dz.U. 2016, poz. 38 – Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 21 grudnia 2015 r. w sprawie jednolitego tekstu ustawy o odznakach i mundurach (jako załącznik jednolity tekst ustawy z 21 grudnia 1978 r. o odznakach i mundurach wraz z późniejszymi zmianami, w tym ustawą z 29 grudnia 1998 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wdrożeniem reformy ustrojowej państwa, która weszła w życie 1 stycznia 1999 r.), art. 3, pkt. 3: „Wzory symboli, o których mowa w ust. 1, wymagają zaopiniowania przez ministra właściwego do spraw administracji publicznej”.

na sztandarze miejskim wykonanym w latach trzydziestych ubiegłego wieku⁷¹. Zastosowano również niepoprawną tarczę herbową zaczerpniętą z wzorca graficznego z 1936 r., tożsamą z tarczą herbu państwowego.

Podsumowując, znak Skawiny, stworzony najpewniej jeszcze w końcu stulecia XIV, następnie skorygowany w połowie XVI w. i w tej postaci utrwalony w ikonosferze, spaja w sobie kilka elementów „mówiących” o tożsamości miejscowej społeczności (samorządnej gminy miejskiej) – założonej przez króla Kazimierza Wielkiego nad przepływającą nieopodal rzeką, która dała jej nazwę, od średniowiecza po początek XIX w. należącej do dominium opactwa tynieckiego. Zgodnie z semiotyczną definicją znaku jako przedmiotu wywołuje zatem wyobrażenie o „przedmiocie” innym niż on sam⁷².

il.20

71 Por. *Monografia...*, il. na s. 11.

72 M. Wallis, *O pewnych trudnościach związanych z pojęciem znaku*, w: *Księga pamiątkowa ku czci profesora Tadeusza Kotarbińskiego w osiemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. T. Czeżowski i in., Warszawa 1967, s. 213–222; także: G. Sztabiński, *Pojęcie znaku w sztuce nowoczesnej*, „*Studia Philosophiae Christianae*” 8, 1972, s. 113–131.

Wykaz ilustracji

- 1   Najstarszy znany odcisk gotyckiej pieczęci Skawiny na dokumencie z 1539 r., Warszawa, Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór Piłsudskich-Giniatowiczów, nr 604.
- 2   Odcisk luźny gotyckiej pieczęci Skawiny datowany na 1552 r., Kraków, Muzeum Narodowe, Zbiór Wiktora Wittyga, nr 565/72 Pracownia Fotograficzna Muzeum Narodowego w Krakowie.
- 3   Odcisk pieczęci radzieckiej Skawiny z 1557 r. przy dokumencie z 1585 r., Kraków, Archiwum Narodowe, Dok. Dep. 321.
- 4   Odcisk pieczęci ławniczej Skawiny z 1597 r., Kraków, Archiwum Narodowe, Akta miasta Skawiny, sygn. 29/114/19, s. 243.
- 5   Odcisk pieczęci radzieckiej Skawiny z 1600 r. przy dokumencie z 1602 r., Kraków, Archiwum Narodowe, Dok. Dep. 323.
- 6   Odcisk pieczęci radzieckiej Skawiny z 1686 r. na dokumencie z 1789 r., Kraków, Archiwum Narodowe, Teki Antoniego Schneidera, nr 1460, s. 139.
- 7   Tłok pieczęci magistrackiej Skawiny z 1785 r., Kraków, Archiwum Narodowe, Zbiór tłoków pieczętnych metalowych, nr 629.
- 8   Tłok pieczęci magistrackiej Skawiny z 1790 r., Kraków, Archiwum Narodowe, Zbiór tłoków pieczętnych metalowych, nr 633.
- 9   Najstarszy barwny wizerunek herbu Skawiny, miniatura na dokumencie cesarza Franciszka II z 1793 r., Kraków, Archiwum Narodowe, Akta miasta Skawiny, sygn. 29/114/13.
- 10   Odcisk pieczęci magistrackiej Skawiny z 1823 r., Kraków, Archiwum Narodowe, Teki Schneidera, nr 1460, s. 414.
- 11   Tłok Kasy Miejskiej w Skawinie z 1827 r., Kraków, Archiwum Narodowe, Zbiór tłoków pieczętnych metalowych, nr 627.
- 12   Projekt tzw. tarczy legionowej z herbem Skawiny z 1915 r.
- 13   Odcisk pieczęci miejskiej Skawiny z 1935 r., Kraków, Archiwum Narodowe, Akta miasta Skawiny, sygn. 29/114/47, niepaginowane.
- 14   Rysunek godła herbowego Skawiny zdjęty z pieczęci radzieckiej z 1557 r., Kraków, Archiwum Narodowe, Akta miasta Skawiny, sygn. 29/114/42, s. 1042.
- 15, 16   Wzorzec barwny herbu Skawiny wykonany przez Wacława Granicznego w 1935 r., Skawina, Muzeum Regionalne.
- 17   Odcisk pieczęci miejskiej Skawiny z 1937 r., Kraków, Archiwum Narodowe, Akta miasta Skawiny, sygn. 29/114/47,

niepaginowane.

- 18 Herb miasta Skawiny w opracowaniu plastycznym Zenona Januszeńskiego (1960), Marian Gumowski, *Herby miast polskich*, Warszawa 1960, s. 297.
- 19 Herb miast Skawiny w opracowaniu plastycznym zespołu kierowanego przez Leona Urbańskiego (1965), *Miasta polskie w tysiącleciu*, t. 1, Wrocław-Warszawa-Kraków 1965, tab. XLV.
- 20 Wzorzec barwny herbu gminy Skawina z 2012 r., „Dziennik Urzędowy Województwa Małopolskiego” 2012, nr 997 – *Uchwała nr XV/189/12 Rady Miejskiej w Skawinie z 25 stycznia 2012 r. w sprawie zmiany Statutu Gminy Skawina oraz Regulaminu Rady Miejskiej i Regulaminu Komisji Rewizyjnej Rady Miejskiej w Skawinie.*

Bibliografia

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE:

Kraków, Archiwum Narodowe,

Akta miasta Skawiny (dalej: amk):

sygn. 29/114/11 (dawniej Dok. Dep. 331);

sygn. 29/114/13 (dawniej Dok. Dep. 333);

sygn. 29/114/14 (dawniej Dep. 141);

sygn. 29/114/19 (dawniej Dep. 390);

sygn. 29/114/20 (dawniej Dep. 389);

sygn. 29/114/42;

sygn. 29/114/46 (dawniej MS 12);

sygn. 29/114/47 (dawniej MS 13);

Akta Sądów Wyższych Prawa Miejskiego w Krakowie, rkps SWPM I-8;

Dokumenty Depozytowe 321–323;

Spuścizna Adama Chmiela 83;

Spuścizna Adama Kamińskiego, teczka 58b;

Teki Antoniego Schneidera, nr 1460;

Zbiór tłoków pieczętnych metalowych, nr 626, 629, 633.

Kraków, Muzeum Narodowe,

Marian Gumowski, Kartoteka pieczęci miejskich, nr 1491;

Zbiór Wiktora Wittyga, nr 564 (119819–119821), 565/72;

Skawina, Archiwum Urzędu Miasta i Gminy,

Uchwała nr XIX/142/96 Rady Miejskiej w Skawinie

z dnia 31 stycznia 1996 r. w sprawie ustalenia Statutu Gminy;

Uchwała nr XIV/82/99 Rady Miejskiej w Skawinie z dnia

15 września 1999 r. w sprawie zmiany Statutu Gminy Skawina;

Uchwała nr VII/35/03 Rady Miejskiej w Skawinie z dnia

19 marca 2003 r. w sprawie zmiany Statutu Gminy Skawina;

Uchwała nr XXVIII/179/04 Rady Miejskiej w Skawinie z dnia

30 listopada 2004 r. w sprawie zmiany Statutu Gminy Skawina;

Uchwała nr XXXIV/341/09 Rady Miejskiej w Skawinie z dnia

8 lipca 2009 r. w sprawie zmiany Statutu Gminy Skawina

oraz Regulaminu Rady Miejskiej w Skawinie [tekst dostępny

on-line: [https://bip.malopolska.pl/umigskawina,a,445558,](https://bip.malopolska.pl/umigskawina,a,445558,uchwala-nr-xxxiv-34109rady-miejskiej-w-skawinie-z-dnia-8-lipca-2009-r-w-sprawie-zmiany-statutu-gminy.html)

[uchwala-nr-xxxiv-34109rady-miejskiej-w-skawinie-z-dnia-8-lipca-2009-r-w-sprawie-zmiany-statutu-gminy.html](https://bip.malopolska.pl/umigskawina,a,445558,uchwala-nr-xxxiv-34109rady-miejskiej-w-skawinie-z-dnia-8-lipca-2009-r-w-sprawie-zmiany-statutu-gminy.html)].

Warszawa, Archiwum Główne Akt Dawnych,

Archiwum Skarbu Koronnego VI/4, Księgi rekognicji, nr 26, 32, 42;

Zbiór Piłsudskich-Giniatowiczów, nr 604.

ŹRÓDŁA DRUKOWANE:

- „Dziennik Urzędowy Województwa Małopolskiego” 2012, nr 997 –
Uchwała nr XV/189/12 Rady Miejskiej w Skawinie z 25 stycznia 2012 r. w sprawie zmiany Statutu Gminy Skawina oraz Regulaminu Rady Miejskiej i Regulaminu Komisji Rewizyjnej Rady Miejskiej w Skawinie.
- „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” 115, 1927, 28 grudnia, poz. 980 – *Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 13 grudnia 1927 r. o godłach i barwach państwowych oraz o oznakach, chorągwiach i pieczęciach.*
- „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” 80, 1930, 29 listopada, poz. 629 – *Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 listopada 1930 r. w sprawie zmiany rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 13 grudnia 1927 r. o godłach i barwach państwowych oraz o oznakach, chorągwiach i pieczęciach.*
- „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” 17, 1937, 10 marca, poz. 111 – *Ustawa z dnia 3 marca 1937 r. w sprawie zmiany rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 13 grudnia 1927 r. o godłach i barwach państwowych oraz o oznakach, chorągwiach i pieczęciach.*
- „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” 2016, poz. 38 – *Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 21 grudnia 2015 r. w sprawie jednolitego tekstu ustawy o odznakach i mundurach.*
- Herbarz polski Kaspra Niesieckiego S.J.*, wyd. Jan Nepomucen Bobrowicz, t. 8, Lipsk 1841.
- Joannis Długosz senioris canonici Cracoviensis Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis*, t. 2: *Ecclesiae parochiales*, Opera omnia, t. 8, Cracoviae 1864.
- Klejnoty Długoszowe*, oprac. Marian Friedberg, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego” 10, 1930.
- Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej ś. Wacława*, cz. 1, wyd. Franciszek Piekosiński, Monumenta Medii Aevi Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia, t. 1, Kraków 1874.
- Kodeks dyplomatyczny klasztoru tynieckiego*, wyd. Wojciech Kętrzyński, Stanisław Smolka, Lwów 1875.
- Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. 3, wyd. Franciszek Piekosiński, Monumenta Medii Aevi Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia, t. 10, Kraków 1887.
- „Monitor Polski” 162, 1936, poz. 296.

OPRACOWANIA:

645. rocznica lokacji miasta. *Skawina dawniej i dziś*, Skawina 2009.
- Bachulski Adam, Łopaciński Witold, Ś.p. Wacław Graniczny, „Archeion” 15, 1937–1938, s. 220–223.
- Bachulski A., Stebelski Adam, *Graniczy Wacław*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 8, Wrocław-Kraków-Warszawa 1959–1960, s. 547.
- Bedos-Rezak Brigitte-Miriam, *Du modèle à l'image. Les signes de l'identité urbaine au Moyen Âge*, w: *Le verbe, l'image et les représentations de la société urbaine au-Moyen Âge. Actes du colloque international tenu à Marche-en-Famenne du 24 au 27 octobre 2001*, red. Marc Boone, Élodie Lecuppre-Desjardin, Jean-Paul Sosson, Antwerpen-Apeldoorn 2002, s. 189–205.
- Bedos-Rezak B.M., *Images of Identity and the Identity of Images*, w: *The Mind's Eye. Art and Theological Argument in the Medieval West*, red. Jeffrey F. Hamburger, Anna-Marie Bouché, Princeton 2006, s. 46–64.
- Bedos-Rezak B.M., *When Ego Was Imago. Signs of Identity in the Middle Ages*, Leiden-Boston 2011.
- Berdecka Anna, *Lokacje i zagospodarowanie miast królewskich w Małopolsce za Kazimierza Wielkiego (1333–1370)*, *Studia i Materiały z Historii Kultury Materialnej*, t. 55, red. Zofia Kamieńska, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1982.
- Bieńkowski Wiesław, *Schneider Antoni*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 35, Warszawa-Kraków 1994, s. 571–573.
- Bogucka Maria, Samsonowicz Henryk, *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1986.
- Chmiel Adam, *Materiały sfragistyczne. Pieczęcie miejskie*, „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne” 11, 1899, kol. 11–18; 13, 1902, kol. 485–488; 15, 1904, kol. 55–68.
- Chomicki Antoni, *Herby miast i ziem polskich*, Warszawa 1939.
- Diedrich Toni, *Zum Quellenwert und Bedeutungshalt mittelalterlicher StädtSiegel*, „Archiv für Diplomatik, Schriftgeschichte, Siegel- und Wappenkunde” 23, 1977, s. 269–285.
- Dzieje Skawiny w latach 1364–1970*, red. M. Kozłowski, Skawina 1970.
- Friedberg Marian, *Adam Chmiel. Wspomnienie pośmiertne*, „Rocznik Krakowski” 26, 1935, s. 161–185.
- Gapski Henryk, *Krzyż w kulturze polskiej*, „Ateneum Kapłańskie” 109, 1987, z. 1 (470), s. 98–111.

- Gołdyn Paweł, *Symbolika religijna i kościelna w herbach miejskich zatwierdzonych w latach 1918–1939*, w: *Heraldyka samorządowa II Rzeczypospolitej (1918–1939). Materiały sesji naukowej Włocławek 24–25 października 2001 roku*, red. Stefan Krzysztof Kuczyński, Włocławek 2002, s. .
- Gołdyn P., *Symbolika religijna i kościelna w herbach miast polskich do końca XX wieku*, Warszawa 2008.
- Gronowski Tomasz Michał OSB, *Zwyczajny klasztor, zwyczajni mnisi. Wspólnota tyniecka w średniowieczu*, Kraków 2007.
- Gumowski Marian, *Herby miast polskich*, Warszawa 1960.
- Gumowski M., *Handbuch der polnischen Siegelkunde*, Graz 1966.
- Kamiński Adam, Włodzimierz Budka (14 I 1894–1 III 1977), „Archeion” 58, 1979, s. 371–375.
- Kanior Marian, *Upadek i odrodzenie opactwa tynieckiego (1816–1939)*, „Rocznik Krakowski” 57, 1991, s. 83–99.
- Kiryk Feliks, *Rozwój urbanizacji Małopolski XIII–XVI w. Województwo krakowskie (powiaty południowe)*, Kraków 1985.
- Krupa Michał, *Skawina w okresie zaborów (1772–1918). Urbanistyka i architektura miasta*, Rzeszów 2017.
- Kuczyński Stefan Krzysztof, *Polskie herby ziemskie. Geneza, treści, funkcje*, Warszawa 1993.
- Kuśnierz-Krupa Dominika, *Skawina w średniowieczu. Zagadnienia urbanistyczno-architektoniczne*, Kraków 2012.
- Malec Maria, *Słownik etymologiczny nazw geograficznych Polski*, Warszawa 2003.
- Marzec Andrzej, rec. Dominika Kuśnierz-Krupa, *Fundacje benedyktynów tynieckich w Małopolsce południowej w okresie średniowiecza*, Politechnika Krakowska, Kraków 2014, ss. 217, „Studia Źródłoznawcze” 53, 2015, s. 224–227.
- Miasta polskie w tysiącleciu*, t. 1, Wrocław-Warszawa-Kraków 1965.
- Monografia Skawiny. 650 lat tradycji*, Skawina 2016.
- Niechaj Małgorzata, *Od ambon do ołtarzy – twórczość rzeźbiarska Wita Wisza*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 19, 2013, s. 63–80.
- Piech Zenon, *Symbole władcy i państwa w monarchii Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego*, w: *Imagines potestatis. Rytuały, symbole i konteksty władzy zwierzchniej. Polska X–XV w. (z przykładem czeskim i ruskim)*, red. Jacek Banaszkiewicz, Colloquia Mediaevalia Varsoviensia, 1, Warszawa 1994, s. 117–150.
- Piech Zenon, *Średniowieczne pieczęcie tynieckie*, w: *Benedyktyni tynieccy w średniowieczu. Materiały sesji naukowej Wawel–Tyniec 13–15.10.1994*, Tyniec 1995, s. 121–140.
- Piech Zenon, *Monety, pieczęcie i herby w systemie symboli władzy Jagiellonów*, Warszawa 2003.
- Plewako Andrzej, Wanag Józef, *Herbarz miast polskich*, Warszawa 1994.

- Pudłowski Leszek, *Heraldyka miejska II Rzeczypospolitej*, w: *Polskie tradycje samorządowe a heraldyka. Materiały sesji naukowej zorganizowanej w dniach 4 i 5 czerwca 1991 r. w Lublinie*, red. Piotr Dymmel, Lublin 1992, s. 107–126.
- Rospond Stanisław, *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1984.
- Rymut Kazimierz, *Nazwy miast Polski*, wyd. 2, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1987.
- Samsonowicz Henryk, *Liczba i wielkość miast późnego średniowiecza Polski*, w: tenże, *Studia z dziejów miast polskich w średniowieczu*, Poznań 2014, s. 187–206 [pierwodruk: „Kwartalnik Historyczny” 89, 1979, s. 79–88].
- Szczaniecki Paweł, *Katalog opatów tynieckich w średniowieczu*, „Nasza Przyszłość” 49, 1978, s. 1–244.
- Seroka Henryk, *Heraldyka miast małopolskich do końca XVIII wieku*, Warszawa 2002.
- S[ikora] F[ranciszek], *Babice stare i nowe*, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 1/1, oprac. Zofia Leszczyńska-Skrętowa, Franciszek Sikora, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1980, s. 10.
- Skawina. *Zarys dziejów miasta*, red. Roman Świątek, Skawina 2006.
- Starzyński Marcin, *Signs of Urban Identity in Medieval and Early Modern Times: Cracow – Kazimierz – Kleparz (13th–18th Centuries)*, „Zapiski Historyczne” 83, 2018, s. 9–24.
- Starzyński M., *Uwagi w sprawie genezy najstarszej pieczęci Krakowa z XIII wieku (na marginesie ostatnich badań)*, „Studia Źródłoznawcze” 50, 2012, s. 25–40.
- Sztabiński Grzegorz, *Pojęcie znaku w sztuce nowoczesnej*, „Studia Philosophiae Christianae” 8, 1972, s. 113–131.
- Szymański Józef, *Herbarz średniowiecznego rycerstwa polskiego*, Warszawa 1993.
- Wallis Mieczysław, *O pewnych trudnościach związanych z pojęciem znaku*, w: *Księga pamiątkowa ku czci profesora Tadeusza Kotarbińskiego w osiemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. Tadeusz Czeżowski i in., Warszawa 1967, s. 213–222.
- Wolff Ruth, *Descriptio civitatis. Siegel-Bilder und Siegel-Beschreibungen italienischer Städte des Mittelalters*, w: *Repräsentation der mittelalterlichen Stadt*, red. Jorg Oberste, Forum Mittelalter. Studien, t. 4, Regensburg 2008, s. 129–144.

O autorze

Dr hab. Marcin Starzyński, historyk-mediewista, pracuje w Instytucie Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Zakładzie Nauk Pomocniczych Historii. Jego zainteresowania naukowe obejmują historię społeczno-gospodarczą polskiego średniowiecza, ze szczególnym uwzględnieniem dziejów miast i mieszczaństwa, historię Kościoła w Polsce średniowiecznej, w tym zwłaszcza dzieje zakonów, oraz klasyczny kanon nauk pomocniczych historii (dyplomatyka, heraldyka, sfragistyka).

Autor ponad 170 publikacji, spośród których wymienić można monografie: *Das mittelalterliche Krakau. Der Stadtrat im Herrschaftsgefüge der polnischen Metropole* (Köln-Wien-Weimar 2015), *Średniowieczny Kazimierz, jego ustrój i kancelaria* (Kraków 2015), *Collegium Minus* (Kraków 2015, z Dariuszem Niemcem), wydawnictwa źródłowe: Jan Heydeke, *Census civitatis conscripti. Spis dochodów miasta Krakowa z 1500 roku. Ze zbiorów Archiwum Państwowego w Krakowie* (Kraków 2009), *Mobilia. Inwentarze mienia ruchomego mieszczan krakowskich do schyłku XV wieku* (Kraków 2017), *Corpus epistolarum Ioannis de Capistrano. Epistolae annis MCDLI–MCDLVI scriptae quae ad res gestas Poloniae et Silesiae spectant* (Varsaviae-Lublina 2018, z Pawełem Krasem, Haliną Manikowską i Anną Zajchowską-Bołtomiuk), z prac redakcyjnych łącznie 11 tomów studiów z dziejów Zakonu Cysterskiego (czasopismo i seria wydawnicza „Cistercium Mater Nostra. Studia et documenta”) oraz artykuły: *Il re, il vescovo ed il predicatore. Giovanni da Capestrano a Cracovia 1453–1454* (Archivum Franciscanum Historicum, 2011), *Le culte de saint Bernardin de Sienne en Pologne médiévale dans l’optique du Liber miraculorum sancti Bernardini de Conrad de Freystadt* (Études franciscaines, 2014, z Anną Zajchowską), *Last Tribute to the King. The Funeral Ceremony of the Polish King Kazimierz the Jagiellon (1492) in the Light of an Unknown Description* (Viator, 2014), *Collegium desertum – niedokończona fundacja uniwersytecka Kazimierza Wielkiego* (Roczniki Historyczne, 2016), *The Oldest Hebrew Document in Poland (1485) and its Translations* (Scripta Judaica Cracoviensia, 2017) i inne.

Pełni funkcję prezesa Oddziału Krakowskiego Polskiego Towarzystwa Heraldycznego i zasiada w Zarządzie Głównym Towarzystwa. Jest ponadto sekretarzem Zespołu Nauk Pomocniczych i Edytorstwa oraz członkiem Zespołu Historii Miast przy Komitecie Badań Naukowych Polskiej Akademii Nauk. Należy ponadto do Polskiego Towarzystwa Historycznego i Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa.

Studio Otwarte

konsultacja i współpraca:
Marcin Starzyński, Kamil Bachmiński

Symbole Gminy Skawina

Herb, flagi, banner
i pieczęć Gminy –
projekt graficzny

KRAKÓW 2020

Układ i stylizacja

Punktem wyjścia do stylizacji nowego projektu herbu były: najstarsze udokumentowane przedstawienia symbolu na pieczęciach radzieckich z XVI w. (ryc.A), zgodne z nimi (pod względem układu inicjał-miecz) przedstawienie towarzyszące zatwierdzeniu herbu w 1936 r. (ryc. B) oraz współczesne zalecenia do tworzenia herbów terytorialnych.

A. Najstarszy znany odcisk gotyckiej pieczęci Skawiny na dokumencie z 1539 r.

B. Wzorzec barwny z wniosku do MSWiA w 1935 r.

C. Dotychczasowy wzorzec herbu z 2012 r.

D. Nowy wzorzec herbu Gminy Skawina

Zmiany w stosunku do dotychczas funkcjonującego, pochodzącego z 2012 r. przedstawienia herbu Gminy Skawina (ryc. C) obejmują:

1. zmianę kształtu tarczy – z prostokątnej („francuskiej”) na późnogotycką („hiszpańską”), zalecaną dla herbów terytorialnych;
2. zmianę sposobu przedstawienia korony – z rzutu perspektywicznego z widocznym czerwonym wnętrzem – na rzut płaski, a także modyfikację i uproszczenie jej kształtu oraz usunięcie detali, źle wpływających na czytelność i utrudniających reprodukcję;
3. zmianę układu przeplotu monogramu wokół miecza – z dotychczasowego, z rękojeścią i jelcem miecza wystającymi ponad górny łuk litery, na układ odpowiadający najstarszym, historycznym przedstawieniom godła – z jelcem miecza umieszczonym pod górnym łukiem inicjału;
4. zmianę rysunku miecza, z konieczności krótszego, co wymusiło jego bardziej umowną stylizację;
5. zmianę charakteru i rysunku litery „S” z zaćwieczonym krzyżem.

W dotychczas używanym przedstawieniu herbu użyto stylizacji litery bliższej okresowi Renesansu, ze zdobnym „pierścieniem” w połowie grzbietu. Źródłem tej stylizacji należy szukać w pochodzącej z 1915 r. płaskorzeźbie „herbu legionowego” Skawiny, ta najprawdopodobniej była inspirowana herbem „cesarskim” z 1793 r. – z monogramem pozbawionym krzyża oraz zmienionym układem monogram/miecz.

Z kolei przedstawienie z dokumentu zatwierdzenia herbu przez MSW z 1936 r. zawiera literę „S” z wyraźnym przewężeniem w miejscu tzw. grzbietu, czyli skośnej poprzeczki pomiędzy górnym a dolnym łukiem. Wynikało to najpewniej z konieczności zmieszczenia jelca miecza na bardzo niewielkiej przestrzeni w górnym oku litery, niemniej jednak z typograficznego punktu widzenia należy uznać to za błąd. Uniwersalną cechą dwuelementowych krojów pisma (czyli takich, gdzie szerokość linii jest zmienna) jest właśnie pogrubienie grzbietu litery „S” i dotyczy to zarówno krojów współczesnych, jak i tych stosowanych w XV i XVI w. Jest to spadek po literach kreślonych gęsim piórem. Pociągnięcia tym narzędziem prowadzone w prawo i w dół – właśnie tak jak grzbiet litery „S” – były zawsze najszerwsze.

Przykłady herbu
Śreniawa i wzory kapita-
ły lombardzkiej

Aby rzetelnie odwołać się do średniowiecznego dziedzictwa miasta, zwrócono się więc ku innym źródłom z epoki. Krój pisma, na którym oparto nowy monogram to kapitała lombardzka, pismo używane od XII do końca XV w., najchętniej w inskrypcjach, monogramach i inicjałach. Najśłynniejszym w Polsce monogramem wykonanym kapitałą lombardzką jest monogram Kazimierza Wielkiego na drzwiach katedry wawelskiej. Jedną z naczelných cech kapitały lombardzkiej jest duży kontrast pomiędzy cienkimi a grubymi liniami. W lombardzkiej literze „S” bardzo szeroki grzbiet przechodzi w łuki gwałtownie zwężające się ku szeryfom – i taki właśnie kształt oddano w projektowanej literze. Stylizację uzupełniają ostre zakończenia, dodające monogramowi wyrazu i powagi oraz poprawiające czytelność. Ramiona krzyża zaćwieczonego w górnym zakończeniu litery zostały wykończone tak, by nawiązać do kształtu krzyża maltańskiego – gdyż taki najczęściej umieszczano w herbie Śreniawa, do którego odwołuje się monogram.

- il.1 Godło herbu Gminy Skawina przedstawia: w polu późnogotyckiej tarczy, o półokrągłej podstawie i prostej głowicy, monogram – majuskułową literę „S”, z krzyżem zaćwieczonym na końcu górnego łuku litery. Litera opleciona wokół prostego miecza, zwróconego ostrzem do dołu. Ponad literą i głowicą miecza – korona otwarta o trzech sterczynach. Pole tarczy błękitne, litera, krzyż, korona i rękojeść miecza – złote, ostrze miecza – srebrne.

System barw w heraldyce (tzw. tynktury) jest skodyfikowany i obejmuje metale (złoto i srebro) oraz kolory (czerwony, błękitny, zielony i czarny). W taki sposób barwy, stanowiące integralny składnik symboliki herbu, są opisywane w blazonie, czyli heraldycznym opisie herbu. W przedstawieniach herbów, ze względów praktycznych, używa się odpowiednio – żółtego i białego dla metali, oraz czerwonego, niebieskiego, zielonego oraz czarnego – ten ostatni służy wyłącznie do obwiedzenia poszczególnych figur i wykończenia detali.

Niebieski (herald. błękitny)

CMYK 100/65/0/10

RGB 0, 90, 150

Żółty (herald. złoty):

CMYK 100/15/0/0

RGB 255, 221, 46

- il.2 Flaga Gminy Skawina: w polu płata o proporcjach 5×8 , barwy błękitnej, umieszczone centralnie godło Skawiny: monogram – majuskułową literę „S”, z krzyżem zaćwieczonym na końcu górnego łuku litery. Litera opleciona wokół prostego miecza, zwróconego ostrzem do dołu. Ponad literą i głowicą miecza – korona otwarta o trzech sterczynach. Pole tarczy błękitne, litera, krzyż, korona i rękojeść miecza – złote, ostrze miecza – srebrne. Flaga jest dwustronna.

Niebieski (herald. błękitny)

CMYK 100/65/0/10

RGB 0, 90, 150

Żółty (herald. złoty):

CMYK 100/15/0/0

RGB 255, 221, 46

il.3 Banner Gminy Skawina: w polu płata o proporcjach 4×1 , barwy błękitnej umieszczone w $\frac{1}{3}$ wysokości godło Skawiny: monogram – majuskułową literę „S”, z krzyżem zaćwieczonym na końcu górnego łuku litery. Litera opleciona wokół prostego miecza, zwróconego ostrzem do dołu. Ponad literą i głowicą miecza – korona otwarta o trzech sterczynach. Pole tarczy błękitne, litera, krzyż, korona i rękojeść miecza – złote, ostrze miecza – srebrne. Banner wieszany na pionowym maszcie jest dwustronny, na poziomym – jednostronny.

Niebieski (herald. błękitny)

CMYK 100/65/0/10

RGB 0, 90, 150

Żółty (herald. złoty):

CMYK 100/15/0/0

RGB 255, 221, 46

- il.4 Pieczęć: w polu okrągłej pieczęci o średnicy 36 mm umieszczone centralnie godło Skawiny: monogram – majuskułową literę „S”, z krzyżem zaćwieczonym na końcu górnego łuku litery. Litera opleciona wokół prostego miecza, zwróconego ostrzem do dołu. Ponad literą i głowicą miecza – korona otwarta o trzech sterczynach. W otoku majuskułowy napis: „Gmina Skawina”.